

TOEN DRESDEN NOG DE STAD DER ROKERS WAS

door Eddy Levis, leraar RBS-Evergem*

Een enorme omzet bij het begin van deze eeuw

De in 1966 gedeeltelijk gerestaureerde **Yenidze**-tabaksfabriek te Dresden zoals ze er in juli 1990 bijstond. (foto auteur)

Met een voor die tijd ongekende visie op marketing, slaagde de Dresdense sigarettenfabrikant Georg JASMATZI er in het begin van deze eeuw in, een gigantische omzet te verwezenlijken.

Met kleinschaligheid heeft JASMATZI zich nooit ingelaten. Toen hij in 1868 in Dresden aankwam, vond hij er een aantal Grieken aan het werk die in Turkije het vervaardigen van sigaretten hadden geleerd en die door huisarbeid een bescheiden aantal ervan produceerden. De man vond dit maar niks. Goedkope massaproductie, dat was eerder zijn stijl. En daarmee zat hij juist: sigaretten waren toen 'modern' en beantwoordden aan de behoeften in deze sociaal minder rooskleurige periode.

Meer papier dan tabak

Tot ca 1870 rookte men voornamelijk tabak uit pijpen. De roker stapte met zijn tabaksdoos gewoon naar de winkel en liet die daar opvullen.

*vrij naar *Als Dresden noch die Stadt der Raucher war*, Sachsen-Spiegel/Manfred Hancke & Alfred Preuß/april 1990

Vanaf het begin van onze eeuw gaven de sigaretten -en gedurende korte tijd ook sigarillo's- gerold uit Middenamerikaanse tabaksoorten (meestal uit Cuba) de nieuwe toon aan. De tabak kwam hier in lichte kisten toe onder de eigen merknaam, en omheen de beste kwaliteit zat een blinkende band.

Sigaretten waren, zoals de overlevering het wil, door Franse officieren uit de Krim-oorlog naar het westen gebracht. Alhoewel ze in het begin waarschijnlijk uit meer papier dan tabak zullen hebben bestaan, vielen ze toch meer en meer in de smaak van de Europese roker. Het voordeel van de sigaret lag letterlijk voor het grijpen: in geval van 'nood' liet zij zich zeer snel vervaardigen. Het was nu immers niet meer nodig het tabaksdekblad omheen de gesneden tabak aan te brengen, iets wat tot dan toe nog als een kunst werd beschouwd. Men gebruikte daarentegen een papieren hulsje. Daardoor komt het dat sigaretten in het begin nog *papelito's* en *papyros* heetten. Het nadeel ervan was dat het papier veel te snel opbrandde zodat men voortdurend op zoek was naar een betere kwaliteit sigaretteblaadjes. De beste bleken uiteindelijk die te zijn die uit lompenpapier gemaakt waren omdat de vezels langer smeulden.

De opkomst van de papieren stinkstok

Reeds in 1879 waren al meer dan zes miljoen stuks in Duitsland geproduceerd, hoofdzakelijk te Dresden. Een gelijkwaardig aantal kwam uit Rusland en Egypte. Er werden toen toch nog meer dan zes keer zoveel sigaren gerookt. Maar amper een jaar later lag het aantal sigaretten al dubbel zo hoog als het aantal sigaren. De opmars van de papieren stinkstok was begonnen.

De **Dresdense bedrijven** hielden de evolutie bij en waren reeds op machinaal draaien overgeschakeld. En wat men niet zou verwachten: zo'n 5.000 arbeiders vonden in deze nieuwe industrie een baan, waaronder een kwart vrouwen.

De betaling was ronduit slecht, het produkt daarentegen vrij goedkoop. Er waren toen sigaretten van een halve pfenning op de markt die in grote sloffen over de toonbank gingen. Voor de 'snob' waren er ook geparfumeerde exemplaren, of andere met gouden 'bobijntjes', zoals men de vergulde mondstukjes toen noemde.

Vooraf in de steden veroverde de sigaret de voorliefde van de jonge roker die van het langzaam paffen van de ouderen niets meer moest hebben of op het werk geen tijd had om een pijpje te stoppen. Het was ten andere de reclame die speciaal dit jong publiek viseerde. Sigaretten waren merkgebonden artikelen, die meestal onder de naam van de maker ervan verkocht werden. Men hoefde er zelfs geen exotische namen meer voor te bedenken. En weldra begon de waard van het bruin café om de hoek ook sigaretten te slijten en kwam op den duur buiten de echte tabakshandel een parallel verkoopscircuit tot stand.

Sigaretten werden toen slechts hoofdzakelijk in de *kneipe* gerookt, zelden thuis. Sigaren en pijptabak bleven -tot nu nog steeds- het gebied van de tabakspeciaalzaken.

Punten, prenten en geschenken: een nieuw idee

Twee ideeën op ondernemersvlak zijn niet meer uit de geschiedenis van de sigarettenindustrie weg te denken.

JASMATZI bedacht in 1901 het tot dan toe nagenoeg onbekend systeem van bonnen of punten die opgespaard werden. Men kon ze voor allerlei leuke geschenken inruilen: voor 10 coupons kreeg je zes knoopjes voor een stijve boord, voor 30.000 een schrijfmachine! Als je dan al niet lang aan longkanker was overleden ...

Dit idee sloeg geweldig aan bij rokers van alle slag. Vooral de handelaars zagen hierdoor hun omzet stijgen. Reeds het eerste jaar werden 20.000.000 bonnen tegen 50.000 artikelen ingewisseld. Oudere (rokende) Dresdenaars kennen nog de chromo's en fotoreeksen waarvoor men achteraf dikke albums kon bestellen. Sommige bezitten er nog stápels van. Zo had je bijvoorbeeld verschillende reeksen over de olympische spelen van Berlijn. Ze vormden het hoogtepunt van de 'sigarettenprentjescultuur' en zijn nu in antiquariaten en bij brocanteurs gegeerde verzamelobjecten waarvoor goede prijzen betaald worden.

De tweede vondst werd bedacht door JASMATZI's grootste concurrent, de industrieel Hugo ZIETS, weldra vereerd met de titel van *Königlich Sächsischen Hoflieferanten* of Koninklijk Saxisch hofleverancier. Reeds in 1866 noemde hij zijn oosterse tabak- en sigarettenfabriek naar het Turkse plaatsje **Yenidze** in de tabakstreek Pate, omdat hij de tabaksbladeren uit die streek de beste vond. De Dresdenaars hebben het woord van in het begin als 'Scheniidse' uitgesproken, waarschijnlijk omdat dit exotischer klonk. En zo is dat tot op heden gebleven.

Turkse architectuur

Ziets was er in geslaagd binnen de tijdspanne van één decennium aan de spits van de industriële tabaksproductie te komen. Zo kwam het ook dat hij jaar na jaar betere en grotere bedrijfsgebouwen diende op te trekken. Hij verwachtte van zijn stad voor zijn 1.500 werklieden toch enige tegemoetkoming.

En dat gebeurde ook.

Eerst verwierf hij een prachtig gelegen terrein tussen de Elbe-oever en de spoorlijn met van het hoogst eigenzinnig voornemen er een fabrieksgebouw in Turkse stijl op te

Een massaproduct met de flair van individualisme: sigaretten met gouden mondstukje uit Dresden, gracieus in de handen gehouden door een exotische schoonheid. Het merk **Elsa Krüger** op zijn best. (verzameling auteur)

Romantiek en exotisme wedijveren op deze sigarettenreclame. De **Yenidze**-fabriek was gebouwd naar het idee dat men had van een oosters moskee. De minaret was niets anders dan de fabrieksschoorsteen. (verzameling auteur)

De voormalige sigarettenfabriek **Yenidze** is sinds 1 november 1990 een groothandelszaak in voedingswaren. (verzameling auteur)

Sügro

Ostsachsen GmbH i. G.
 Weißeritzstr. 3
 8012 Dresden
 Tel. 43 74 21

Ihr Großhandelspartner
 ab 1. 11. 1990 für:

- Süßwaren ● Getränke
- branchenverwandte Artikel

trekken, en dan nog in de vorm van een moskee. Dit verzoek van de beste belastingsbetaler van de stad werd ingewilligd, en dat in de wijk Elbe-Florenz, nog geen twee kilometer van de *Brüchlschen Terrasse* verwijderd, het wereldberoemde 'balkon' van Europa.

De 'tabaksmoskee' werd gebouwd door de Dresdense architect Martin HAMMITZSCH. Het was geen kopie van eender welk islamitisch bouwwerk maar een volstrekt bedenkensel van zijn eigen fantasie. De 50 meter hoge stalen koepel was op bouwtechnisch gebied pionierswerk. Het was immers de eerste staalskeletbouw van Duitsland, naar het voorbeeld van de Amerikaanse 'wolkenkrabbers' voorzien van de voordelen van flexibel gebruik der voorziene ruimtes. Deze spitsarchitectuur stond in schril contrast met de aangebrachte klassieke oosterse gevels en de slanke minaret ernaast, niets anders dan een gecamoufleerde fabrieksschoorsteen.

Deze westerse interpretatie van de oosterse stijlen was niet nieuw.

Reeds vóór 1845 is een als moskee vermomd bouwwerk opgetrokken in Potsdam aan de Havel ten zuiden van Berlijn. Het herbergde de stoompompinstallatie van het fonteincomplex van het keizerlijk slot *Sans-Souci*. En ook hier was de minaret in feite een schoorsteen.

Verwoest...

Bij de bombardementen op Dresden op het einde van de Tweede Wereldoorlog brandde de **Yenidze**, zoals de fabriek werd genoemd, nagenoeg volledig af. Alleen de stalen ribben en het koepelgewelf bleven overeind.

In 1966 werd het gebouw geklasseerd en onder *Denkmalschüts* geplaatst, wat opgekalfaterd en herbeglaasd. Voor verdere herstelling ontbreekt, zoals het voor zoveel gebouwen het geval is in deze zwaar getroffen stad, het nodige geld. Nog in de herfst van 1988 stelden kunstenaars in de voormalige tabaksfabriek werk tentoon.

De yuppie van toen - natuurlijk roker - liet zich met een sigaret in de mondhoek portretteren. (verzameling auteur)

Een ander voorbeeld van een als moskee vermomd gebouw: het stoommachinehuis aan de Havel te Postdam. Deze constructie herbergde de pompinstallatie van het fonteincomplex van het keizerlijk slot *Sans-Souci*. Ook hier is de minaret een schoorsteen. Postkaart naar een aquarel van F. MAROHN, origineel 20 x 29.9 cm. (verzameling auteur)

Wat voor velen onvergetelijk blijft was de koepel die 's nachts was verlicht en schitterde in smaragd- en robijn glans, de spits versierd met een gouden koningskroon, een eerbetoon aan de vorst. De nieuwe beglazing vermijdt vandaag de kleuren rood en groen omdat de wetgeving op de spoorwegpolitie het verbiedt door gebruik van gekleurde lichten treinbestuurders langsheen hun traject in verwarring te brengen.

Sociaal geëngageerd

Ziet's sociale voorzieningen waren eens de meest vooruitstrevende van zijn tijd in Duitsland. Zo was de eetzaal van het personeel bijvoorbeeld prachtig versierd en zag eruit als de ontvangstzaal van Byzantijnse vorsten. Ook waren er recreatiezalen met ligzetels en tijdschriftenrekken.

Sic transit gloria mundi

Vandaag is het gebouw overgenomen door de gekende voedingsgroothandel SÜGRO. De oude merknamen zoals **Ramses** en **Salem** bestaan niet meer.

V.E.B.-bedrijven, *Volks Eigenes Betrieb* of staatsbedrijf, produceerden in de DDR ersatzproducten. Tot voor kort produceerde V.E.B. *Tabakkontor* nog fantasievolle producten in Dresden-Striezen.

Het merk **Oriënt** dat zowel in ronde als ovale vorm te verkrijgen is, is het enige merk dat nog bij kenners geliefd is. Toch worden er niet meer dan 7 à 8.000 stuks per dag geproduceerd. Dit kan echter zeer binnenkort door de gewijzigde politieke en economische situatie snel veranderen.

De Dresdenaars hopen immers dat hun stad ooit weer de sigarettenmetropool van Duitsland wordt.

